

Inspectie van het Onderwijs en ZIEN!

Expertsysteem ZIEN!

voor het primair onderwijs

November 2009

De (meer)waarde van het expertsysteem ZIEN!

Argumentatie richting de Inspectie van het Onderwijs voor ZIEN!-gebruik, in afwachting van COTAN-beoordeling.

Inleiding

ZIEN! is een instrument dat de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen in kaart brengt. Door gebruik te maken van het pedagogisch expertsysteem ZIEN! zijn scholen uitstekend in staat om de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen te volgen én te bevorderen. Hierbij is het nadrukkelijk de bedoeling dat ZIEN! slechts een hulpmiddel is. Door bijvoorbeeld gericht en zo objectief mogelijk te observeren, door gesprekken te voeren met kinderen en door een veilig pedagogisch klimaat te creëren, heeft de leerkracht heel veel mogelijkheden om de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen te versterken. ZIEN! helpt een leerkracht om taal te geven aan wat hij ziet en de ZIEN!-begrippen vormen een bril waardoor hij naar zijn kinderen kan kijken. Dat voorkomt blinde vlekken. Verder geeft ZIEN! de leerkrachten concrete handreikingen hoe zij hun pedagogisch handelen kunnen versterken, om zo kinderen te ondersteunen.

Op dit moment wordt een onderzoek uitgevoerd om de validiteit en betrouwbaarheid van het instrument aan te tonen, waarna een COTAN-beoordeling zal worden aangevraagd. Aan die beoordeling wordt door de Inspectie van het Onderwijs veel waarde gehecht.

Dit document geeft scholen handreikingen hoe zij in gesprek met de inspectie kunnen toelichten waarom zij gebruik maken van ZIEN! in de periode dat er nog geen onafhankelijke beoordeling over de kwaliteit van het instrument beschikbaar is.

Rol onderwijsinspectie met betrekking tot sociale competenties

De onderwijsinspectie wil dat niet alleen de cognitieve ontwikkeling van leerlingen aandacht krijgt op scholen, zij wil ook dat scholen de sociaal-emotionele ontwikkeling volgen. Sociale competenties nemen hierin een belangrijke plaats in. De inspectie verstaat hieronder:

- sociaal-emotionele ontwikkeling (zelfbeeld, zelfstandigheid, regulering van emoties, etc.);
- sociale vaardigheden (samenwerken, zelfredzaamheid, omgaan met conflicten, etc.);
- houdingen/vaardigheden om in uiteenlopende situaties succesvol te functioneren (zelfsturing, omgaan met verschillen, democratisch handelen, sociale en maatschappelijke verantwoordelijkheid, moreel kunnen oordelen, etc.).

Commissie Test Aangelegenheden Nederland (COTAN)

Van de scholen wordt verwacht dat zij voor de verantwoording van hun resultaten gebruik maken van betrouwbare, valide en adequaat genormeerde toetsen. De inspectie neemt in haar beoordeling mee of het instrument dat de school hanteert voldoende of goed is beoordeeld door de Commissie Test Aangelegenheden Nederland (COTAN). Wordt er door de school een instrument gebruikt dat nog niet beoordeeld is door de COTAN, zoals dat op dit moment bij ZIEN! het geval is, dan geeft de inspectie de beoordeling 'niet te beoordelen'. Gebruikt de school geen enkel instrument om de sociale competenties van de leerlingen in de hoogste groepen van de basisschool in kaart te brengen of bij slechts enkele leerlingen, dan wordt er een onvoldoende beoordeling gegeven.

Pedagogisch expertsysteem ZIEN!

ZIEN! is een pedagogisch expertsysteem dat de sociale competenties van kinderen van groep 1 tot en met groep 8 systematisch in kaart brengt. Aan de uitslag van de ingevulde vragenlijst verbindt ZIEN! indicatie-uitspraken. Die stellen de leerkracht in staat om het gedrag van het kind of van de groep te begrijpen. De concrete doelen en handelingssuggesties die per indicatie-uitspraak worden gegeven, helpen de leerkracht om een leerling of de groep gericht en planmatig te ondersteunen. ZIEN! ondersteunt hiermee dus het hele proces van signaleren tot handelen.

Fase in het proces	Activiteit
Waarnemen	Observeren/Invoeren observatielijsten
Begrijpen	Analyseren gegevens
Plannen	Formuleren van handelingsplan(nen)
Realiseren	Planmatig aan de slag/Evalueren/reflecteren en bijstellen Plannen

Tabel 1. Proces van signaleren tot handelen in ZIEN!.

Door ZIEN! te gebruiken om de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerlingen niet alleen te volgen, maar ook te bevorderen, voldoet de school uitstekend aan de wil van de inspectie om aandacht te hebben voor de sociaal-emotionele aspecten binnen het onderwijs.

In de bijlage bij dit artikel staat beschreven wat de waarde is van ZIEN!. Hieronder volgt een selectie van de genoemde (meer)waardes, die aansluiten bij de speerpunten van de Inspectie van het Onderwijs. Onderstaand overzicht kunt u gebruiken als handreiking voor een gesprek met de inspectie.

- 1. Komen tot handelen:** Het volgen van de sociaal-emotionele ontwikkeling is zinvol als het ten dienste staat van het goed afstemmen van de ondersteuning door de leerkracht op de eventuele zorgbehoeften van kinderen. Het handelen is dan ook onlosmakelijk verbonden aan het volgen. De handelingssuggesties zijn daarom direct gekoppeld aan signalen die de leerkracht heeft waargenomen.
U kunt dit aan de inspectie laten zien door een uitdraai te maken van een profiel met indicatie-uitspraken, samen met enkele bijbehorende handelingssuggesties en een eventueel opgesteld (individueel of groeps-)hulpplan.
- 2. Objectief observeren:** Leerkrachten leren door het lezen van de stellingen en toelichtingen gericht kijken naar kinderen. Ze worden sensitiever voor signalen die kinderen uitzenden, als ze regelmatig door de ZIEN!-bril naar kinderen kijken.
U kunt dit aan de inspectie onderstrepen door de stellingen en toelichtingen te laten zien.
- 3. Monitoren van pedagogisch klimaat:** Leerkrachten, ib'ers en directies krijgen duidelijke en concrete informatie over het pedagogisch klimaat in de klas en de mate van afstemming van de leerkracht op de zorgvragen in de groep. Indien nodig kan in gesprekken met een leerkracht worden nagegaan welke ondersteuning een leerkracht nodig heeft om aan de zorgvragen van leerlingen beter tegemoet te komen.
U kunt aan de Onderwijsinspectie laten zien dat u periodiek aandacht besteedt aan het pedagogisch klimaat, als u het bespreken van het groepsprofiel heeft opgenomen in de zorgcyclus van uw school.
- 4. Informatieoverdracht:** De observatiegegevens van ZIEN! en eventuele handelingsplannen geven een volledig beeld van het kind. Collega's (intern) en hulpverleners (extern) kunnen daardoor eenvoudiger en sneller informatie verzamelen en hypothesen formuleren. Informatie wordt langere

tijd bewaard en is snel en overzichtelijk toegankelijk.

U kunt aan de Onderwijsinspectie een overzicht van leerlingprofielen van meerdere observatiemomenten laten zien en onderbouwen met hulplannen.

5. **Afstemming met ouders:** In gesprekken met ouders geven de ZIEN!-begrippen inzicht en een kader. De ouders worden gezien als ervaringsdeskundigen die een grote rol kunnen vervullen bij het begrijpen van het kind. ZIEN! bevat bovendien specifieke handelingssuggesties voor de thuissituatie.

U kunt handelingsplannen en gespreksverslagen tonen waaruit blijkt welke taak ouders en leerkracht hebben bij het realiseren van het plan.

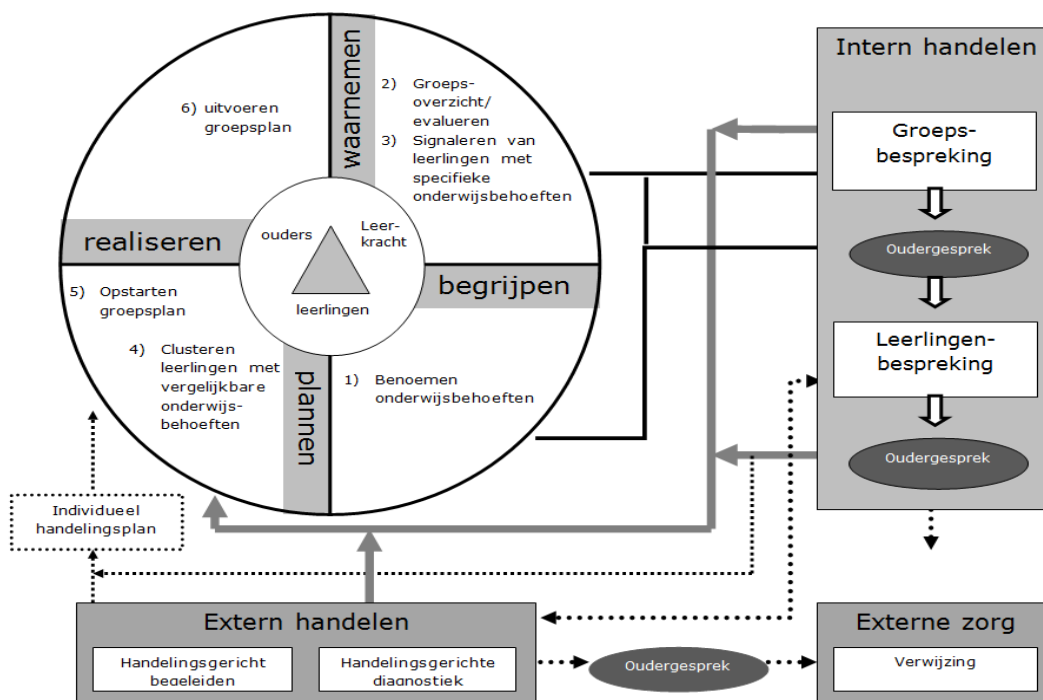
6. **Gesprek met het kind:** Afstemming met het kind is essentieel. Bij voorkeur het kind betrekken bij het opstellen en uitvoeren van een handelingsplan. In de handelingssuggesties wordt vaak beschreven hoe dit concreet kan plaats vinden.

Een leerlingvragenlijst is op dit moment in ontwikkeling, zodat de inbreng van het kind nog systematischer vorm gegeven kan worden.

U kunt voorbeelden van handelingssuggesties laten zien, waarin vaak suggesties gedaan worden om in gesprek te gaan met een kind. Nog mooier is het als u ook voorbeelden van kindplannen heeft.

7. **Systematisch en transparant werken:** ZIEN! is in staat een belangrijke rol te vervullen binnen de 1zorgroute (afbeelding 1) in het kader van passend onderwijs. ZIEN! werkt systematisch en transparant, wanneer alle fasen cyclisch worden doorlopen. Bijvoorbeeld: Waarnemen door het goed observeren en invullen van de vragenlijst; Begrijpen door het (groeps)profiel te 'lezen', de indicatie-uitspraken te interpreteren, met het kind en de ouders in gesprek te gaan; Plannen door de handelingssuggesties als inspiratiebron te gebruiken; Realiseren, door de handelingssuggesties uit te voeren.

Dit is een cyclisch proces: voortdurend weer waarnemen, begrijpen, enzovoort.

Afbeelding 1. Model 1-zorgroute

Leerlingvragenlijst

Instrumenten die door leerlingen zelf worden ingevuld, hebben de voorkeur van de inspectie. Zijn deze niet beschikbaar dan baseert de inspectie zich op instrumenten die door de leerkracht worden ingevuld.

De ontwikkeling van een leerlinglijst in ZIEN! is in een vergevorderd stadium, zodat leerlingen zelf ook een vragenlijst kunnen gaan invullen. Door zowel de beleving van het kind als die van de leerkracht mee te nemen, wordt een genuanceerd en veelzijdig beeld verkregen.

COTAN-traject

Zoals reeds beschreven, is het dus belangrijk dat een instrument positief beoordeeld is door de COTAN. Daarom is Driestar Onderwijsadvies voor het pedagogisch expertsysteem ZIEN! bezig met een voorbereidingstraject om de COTAN te kunnen aantonen dat de leerkrachtvragenlijst een betrouwbaar, valide en adequaat instrument is. In november 2009 zullen scholen benaderd worden om hier aan mee te werken. In het voorjaar 2010 zal het onderzoek plaatsvinden. Medio 2010 zullen de uitkomsten voorgelegd worden aan de COTAN.

Door mee te werken aan dit onderzoek leveren scholen een belangrijke bijdrage aan het bewijs richting de onderwijsinspectie dat ZIEN! een waardevol instrument is. Bovendien worden hiermee de eigen inspanningen van scholen om het welzijn van kinderen te bevorderen, bekrachtigd. Uiteraard houden we alle scholen op de hoogte van de uitkomsten.

Gouda, november 2009

Drs. Bertine Haverhals

Martine Schrier MA

Gebruikte bron:

Inspectie van het Onderwijs (2009). *Analyse en waardering van opbrengsten*. Primair onderwijs.

Voor meer informatie over ZIEN!:

A.M. (Bart) Vollmuller, projectleider

a.m.vollmuller@driestar-educatief.nl

www.zienvooronderwijs.nl

Bijlage – de (meer)waarde van ZIEN!

ZIEN! is ontwikkeld door Driestar Onderwijsadvies op verzoek van scholen. De scholen hadden (hulp)vragen met betrekking tot (het bevorderen van) de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen, waar bestaande instrumenten onvoldoende aan tegemoet kwamen. Ze wilden handvatten om hun pedagogisch handelen te versterken.

De ontwikkeling heeft in nauw overleg met leerkrachten en ib'ers plaatsgehad. De ruim 400 scholen die ZIEN! momenteel gebruiken geven aan dat ZIEN! hen helpt en steunt.

Hieronder volgen een heleboel kenmerken van ZIEN!, waaruit blijkt hoe ZIEN! een rol kan vervullen in het kader van passend onderwijs, waarbij de sensitiviteit en responsiviteit van leerkrachten wordt bevorderd.

1. Waarnemen, begrijpen EN handelen:

- a. Komen tot handelen: Het volgen van de sociaal-emotionele ontwikkeling is zinvol als het ten dienste staat van het goed afstemmen van de ondersteuning door de leerkracht op de eventuele zorgbehoeften van kinderen. Handelen is onlosmakelijk verbonden aan het volgen. Handelingssuggesties zijn direct gekoppeld aan signalen die de leerkracht heeft waargenomen.
- b. Te beïnvloeden leerlingkenmerken: Een leerkracht dient vooral alert te zijn op leerlingkenmerken die hij of zij kan beïnvloeden. De zeven dimensies die ZIEN! in kaart brengt, zijn op basis van dit gegeven gekozen.
- c. Objectief observeren: Leerkrachten worden sensitiever voor signalen die kinderen uitzenden, als ze regelmatig door de ZIEN!-bril naar kinderen kijken.
- d. Gemeenschappelijk begrippenkader: Door binnen een school en richting externen eenzelfde begrippenkader te hanteren, wordt de communicatie verbeterd. Men weet wat de ander bedoelt en kan gerichter doorvragen en/of hulp bieden.
- e. Oorzaken in plaats van symptomen: Met ZIEN! kijkt een leerkracht verder dan de symptomen van eventuele problemen. Hij of zij gaat op zoek naar mogelijke oorzaken van problemen.
- f. Begrijpen van gedrag: Op basis van recente pedagogische theorieën zijn indicatie-uitspraken geformuleerd. Indien nodig worden eerst extra vragen gesteld om een genuanceerder beeld te verkrijgen. Door de verschillende sociale vaardigheden in samenhang te zien en ze te combineren met de mate van welbevinden en betrokkenheid, kun je het kind gaan begrijpen. Wanneer (het gedrag van) een kind wordt begrepen, is de kans het grootst dat een passende begeleiding gekozen wordt.
- g. Concrete handelingssuggesties: Doelen dienen SMART geformuleerd te worden. Per indicatie-uitspraak worden concrete doelen geformuleerd. Heel gedetailleerd is beschreven hoe je met een kind aan zo'n doel kan werken. Doordat een leerkracht op basis van de mogelijke suggesties een eigen plan gaat schrijven, wordt bevorderd dat het plan haalbaar en realistisch is.

8. Het kind binnen zijn context:

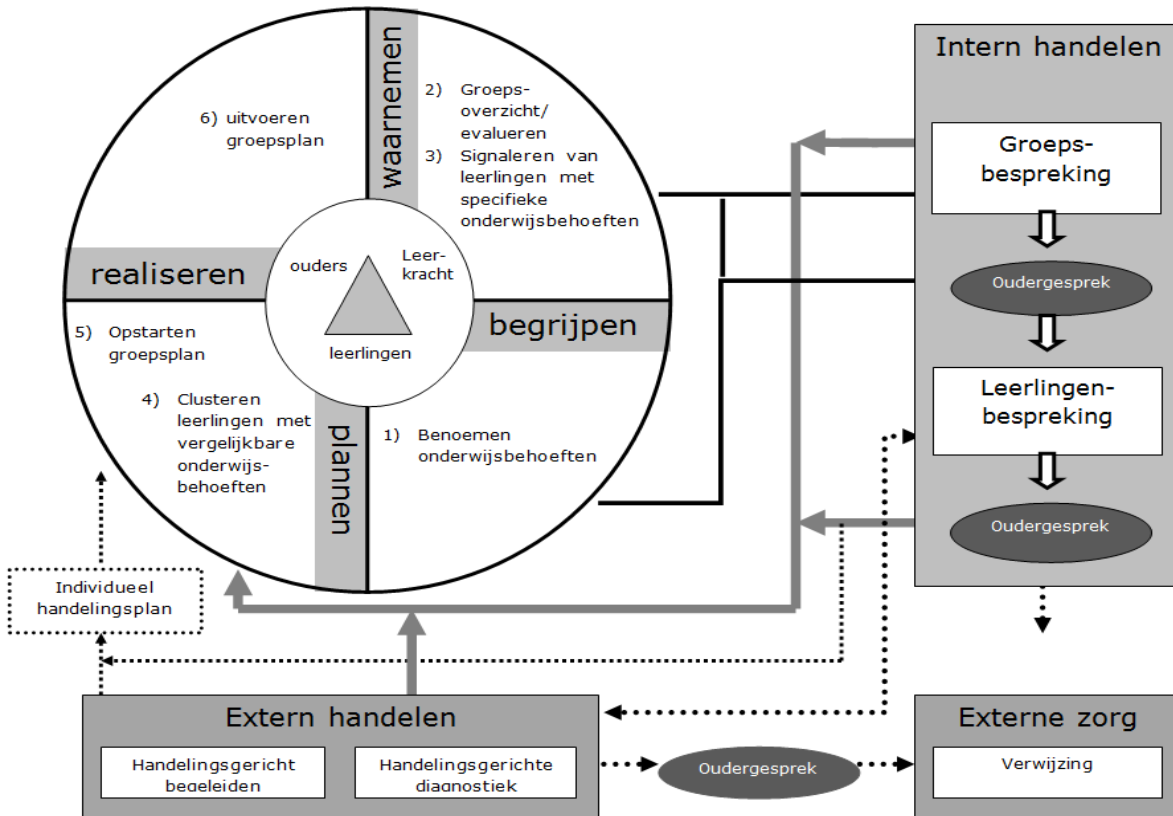
- a. Interactie met omgeving: Een kind ontwikkelt zich binnen een systeem. Er is sprake van voortdurende interactie met leeftijdgenoten en leerkrachten. Onder andere door de

graadmeters Welbevinden en Betrokkenheid op te nemen, wordt dit verwerkt in ZIEN! Deze graadmeters hangen nauw samen met het handelen van de leerkracht. De leerkracht kan ze direct beïnvloeden. ZIEN! geeft heel veel handelingssuggesties aan leerkrachten over hoe ze dit kunnen doen.

- b. Groepsoverzichten: naast individuele profielen, worden er groepsoverzichten gegenereerd. Het verdient de voorkeur om in eerste instantie op groepsniveau te kijken wat een bepaalde groep vraagt aan begeleiding van de leerkracht. Door te werken met groepsplannen voor de hele groep of voor groepjes leerlingen, blijft het voor een leerkracht hanteerbaar.
 - c. Monitoren van pedagogisch klimaat: Leerkrachten, ib'ers en directies krijgen duidelijke en concrete informatie over het pedagogisch klimaat in de klas en de mate van afstemming van de leerkracht op de zorgvragen in de groep. Indien nodig kan in gesprekken met een leerkracht worden nagegaan welke ondersteuning een leerkracht nodig heeft om aan de zorgvragen van leerlingen beter tegemoet te komen.
9. Afbakening en afstemming: interne en externe zorg:
- a. Doorverwijzing: ZIEN! geeft duidelijk aan wanneer externe hulp en/of onderzoek nodig lijkt. Een leerkracht wordt gestimuleerd om zich bij zijn primaire taak te houden. ZIEN! draagt bij aan een duidelijke taakafbakening.
 - b. Informatieoverdracht: De observatiegegevens van ZIEN! en eventuele handlingsplannen geven een heel volledig beeld van het kind. Collega's (intern) en hulpverleners (extern) kunnen daardoor eenvoudiger en sneller informatie verzamelen en hypothesen formuleren.
 - c. Wat kan de leerkracht wel?!: Ook als er het vermoeden bestaat dat er sprake is van bijvoorbeeld psychiatrische problematiek, zijn er wel zorgbehoeften van het kind waar je als leerkracht wel mee aan de slag kunt. ZIEN! maakt dat inzichtelijk en geeft suggesties.
10. Handelingsgericht werken:
- a. Compenserende factoren: ZIEN! geeft zowel zicht op aspecten van de sociaal-emotionele ontwikkeling die zwak zijn, als die sterk zijn. Leerkrachten worden gestimuleerd om beide kanten even zwaar te laten wegen. Compenserende factoren kunnen een hefboomwerking hebben bij het werken aan een plan. ZIEN! stimuleert leerkrachten om te kijken naar de mogelijkheden van een kind en niet alleen naar eventuele beperkingen.
 - b. Afstemming met ouders: In gesprekken met ouders geven de ZIEN!-begrippen inzicht en een kader. De ouders worden gezien als ervaringsdeskundigen die een grote rol kunnen vervullen bij het begrijpen van het kind. Handlingsplannen worden in principe met ouders besproken, waarbij gekeken wordt welke rol ouders kunnen vervullen. ZIEN! bevat daarnaast specifieke handelingssuggesties voor de thuissituatie.
 - c. Gesprek met het kind: Afstemming met het kind is essentieel. Bij voorkeur het kind betrekken bij het opstellen en uitvoeren van een handlingsplan. In de handelingssuggesties wordt vaak beschreven hoe dit concreet kan plaats vinden. Een leerlingvragenlijst is op dit moment in ontwikkeling, om de afstemming nog systematischer vorm te geven.
 - d. Systematisch en transparant werken: ZIEN! is in staat een belangrijke rol te vervullen binnen de 1zorgroute (afbeelding 2) in het kader van passend onderwijs. ZIEN! werkt systematisch en transparant, wanneer alle fasen cyclisch worden doorlopen: Bijvoorbeeld:

Waarnemen door het goed observeren en invullen van de vragenlijst; Begrijpen door het (groeps)profiel te 'lezen', de indicatie-uitspraken te interpreteren, met het kind en de ouders in gesprek te gaan; Plannen door de handelingssuggesties als inspiratiebron te gebruiken; Realiseren, door de handelingssuggesties uit te voeren.

Dit is een cyclisch proces: voortdurend weer waarnemen, begrijpen, enzovoort.

Afbeelding 2. Model 1-zorgroute

Samenvattend kan gezegd worden dat ZIEN! een belangrijke bijdrage levert aan het sensitief en responsief zijn van leerkrachten. Ze gaan scherper waarnemen, kunnen gedrag beter plaatsen en hun pedagogisch handelen op kind- en groepsniveau wordt bewuster.

Bovendien geeft het gebruik van ZIEN! inzicht in kindproblematieken, ondersteunt het de afstemming met ouders, helpt het om het pedagogisch klimaat te bewaken en levert het een grote bijdrage aan het managen van alle zorgvragen. Dat laatste is zeker in het kader van de ontwikkelingen rond passend onderwijs belangrijk. De diversiteit van zorgvragen wordt immers steeds groter binnen een groep. Hierbij dient opgemerkt te worden dat ZIEN! slechts een middel is. Het mag nooit een doel op zich worden. Ib'ers en directies dienen hier alert op te zijn.

